

MAKTABLARDA TEXNOLOGIYA DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH

Yuldasheva Muxtasarxon

Ikromjom qizi Qo'qon Davlat universiteti

Texnologik ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya Ushbu maqola maktablarda texnologiya darslarini samarali tashkil etishning ilmiy-metodik asoslarini yoritadi. Texnologiya fanining maqsad va vazifalari, unga qo'yiladigan talablar, samaradorlik shartlari batafsil tahlil qilinadi. Sinf bo'yicha texnologiya darslarining yo'nalishlari, mavzulari, ularga xos talablari va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha tavsiyalar beriladi. O'quvchilarda amaliy ko'nikmalar, mehnat madaniyati, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Maqola zamonaviy yondashuvlar, innovatsion metodlar va AKT vositalaridan foydalanish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar .texnologiya fanini o'qitish, samaradorlik shartlari, sinf mavzulari, amaliy ko'nikma, kasbga yo'naltirish, didaktik tamoyillar, pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion metodlar, mehnat madaniyati, AKT.

Kirish. Umumta'lim maktablari o'quvchilarini o'qitishni va tarbiyalashni va ularni mehnatga tayyorlashni yanada takomillashtirish haqida“gi qarorida dars o'qitishni, o'quvchilarda yuksak g'oyaviy-ma'naviy sifatlarni tarbiyalash, ularni hayotga, mehnat faoliyatiga tayyorlashni tashkil etishning sinalgan shaklidir, deyiladi. Maktab oldiga qo'yilgan bunday buyurtmadan zamonaviy dars oldiga qo'yiladigan eng muhim talab kelib chiqadi — dars ta'lim, tarbiya va o'quvchilarni rivojlantirish vazifasini kompleks hal etishi lozim. Mana shuning uchun ham har bir darsga tayyorlanishda dastur hamda metodik qo'llanmalar ko'magida o'quvchilarda qanday asosiy bilim, ko'nikma va malakalar tarkib toptirilishi, ularning ongiga qanday

tarbiyaviy g'oyalar singdirilishi, dars bilish qiziqishlarini, o'quv mehnatini ratsional tashkil etish malakalarini rivojlantirishga qanday yordam berishi ustida yaxshilab o'ylab ko'rish kerak bo'ladi.

Texnologiya fani umumta'lim maktablarida o'quvchilarning hayotga tayyorlanishida muhim rol o'ynaydi. U nafaqat amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, balki o'quvchilarda mehnatga, jamiyat hayotiga, o'z kelajagiga mas'uliyat bilan yondashish, kasb tanlashga bo'lgan qiziqishni uyg'otishga xizmat qiladi. Shu sababli texnologiya darslarini samarali tashkil etish, unga qo'yiladigan talablar va samaradorlik shartlarini aniqlash, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish dolzarb masaladir. Texnologiya darslarini tashkil etishda o'qituvchi har bir sinfning yosh xususiyatini, o'quvchilarning qiziqishlarini, dars mazmunining o'ziga xosligini hisobga olishi zarur.

Asosiy qism .*Har bir dars tarbiyaviy xarakterga egadir. U o'quvchilarni g'oyaviy siyosiy, mehnat, ma'naviy va jismoniy tarbiyalash birligini ta'minlaydi. 98 Darsda o'rganilayotgan fan asoslarining rivojlangan qurilish amaliyoti bilan aloqasi amalga oshiriladi. Dars davomida o'quvchilarda mehnatga munosabat tarbiyalanadi va ularga mehnat ko'nikmalari, malakalari singdiriladi. O'quvchilar moddiy ishlab chiqarish sohasidagi amaliy faoliyatga, kasbni ongli tanlashga tayyorlanadilar. Darsda o'quvchilarning chuqur va mustahkam bilimni egallash, ijodiy qobiliyatlarini o'stirish masalalari hal etiladi. Har bir darsning o'quvchilarda diqqatni, ratsional xotirlash, qiyoslay bilish, fikr yuritish, asosiy narsani ajratish, xulosa va umumlashtirishlar qilish, o'z ishini rejalashtirish, uni kerakli sur'atda amalga oshirish, o'zini o'zi nazorat qilish usullarini shakllantirish imkoniyatlarini ko'ra bilish kerak. Bu o'rinda mazkur vazifalar hozirgi kunda boshlang'ich sinflarning o'quv dasturlarida u yoki bu darajada aks ettirilganligini nazarda tutish lozim. Texnologiya*

darstarini samarali tashkil etish uchun uning asosiy maqsad va vazifalarini to'liq anglash lozim.

Darsdagi o'qitish vazifasi faqat kompleksgina emas, balki mazkur sinfni, umuman har bir o'quvchining alohida xususiyatlarini nazarda tutuvchi maksimal aniqlilik ham bo'lishi kerak. Ma'lumki, boshlang'ich sinflar o'quvchilari maktabgacha tayyorgarliklari, ish qobiliyatlarining turliligi, esda saqlab qolish xususiyati, tengdoshlari bilan munosabati, qiziqishlarining har xilligi, xatti-harakatidagi madaniyat shakllari, tartib intizom bir birlaridan turlichaligi bilan farqlanadilar. Dars tuzilishi o'quv materialining maqsadi va mazmuni, o'quv faoliyatining tashkil etilishiga qarab aniqlanadi. Zamonaviy dars mazmuni, o'quv faoliyatini tashkil etish usul va shakllari qanday talablarga javob berishi kerak? Dars mazmuniga qo'yiladigan eng muhim talab g'oyaviylik va aniq maqsadga qaratilgan bo'lishdir. Bu talab o'quv jarayonida o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini rivojlantirish, ularda kundalik xatti-harakatning asosi sifatida odob-axloq asoslarini shakllantirish uchun eng qulay sharoitlarni ta'minlash zarurligini anglatadi. Boshqa muhim talab dars mazmunining ilmiy bo'lishidir. y munosabatni shakllantirish, ularni kasb-hunarga yo'naltirish, hayotga tayyorlash, mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat.

Olimlar kishining har qanday qobiliyati, xarakterining xususiyati ana shu qobiliyat va intilishlar talab qilinadigan faoliyatda rivojlanishini ishonarli qilib isbotlaganlar. Agarda o'quvchining o'quv faoliyati undan faol fikr yuritib ishlashni talab qiladigan qilib tashkil etilgan bo'lsa, bunday ta'lim o'quvchining aqliy qobiliyatlarini har kuni mashq qildiradigan ta'limga aylanadi. Ta'lim ularni mantiqiy fikrlarning xilma-xil formalari, xulosalar va isbotlar bilan ta'minlab turadi. Faol aqliy faoliyatga asoslangan ishdan bolalar katta qiziqish hissiyotiga ega bo'ladilar. Ular o'zlari yaratgan «kashfiyot»lardan quvonadilar va fahrlanadilar, o'zlarining ajoyib misollarini topishga, ijodiy tashabbus va ijodiy qobiliyatini namoyon qilishga harakat qiladilar. Bundan zamonaviy darsga qo'yiladigan muhim talab o'quvchilarning bilish

va ijodiy faoliyatlarini faollashtirishdir degan xulosa kelib chiqadi. O'quvchilarni faollashtirish, ayniqsa o'qitishning zamonaviy bosqichi sharoitlarida anchagina murakkab pedagogik amaliyotdir. Shuning uchun o'quvchilarning o'quv faoliyatlarini faollashtirishga yordam beruvchi vosita va usullarni tanlash o'qituvchining doimo diqqat markazida bo'lishi shart.

Ilar vositasida faollashtirishga erishish mumkin. Bu usullarning ba'zilar bilan tanishtirib o'tamiz: Butun sinfga taklif etilgan muayyan ijodiy ishda har bir o'quvchining iloji boricha mustaqil ishlash hissasini maksimal ta'minlash zarurdir. Bu maqsadda o'qitishning alohida va umumiy shakllarini optimal biriktirish usullari bilan birga maxsus didaktik tarqatma materiallardan foydalanish zarurdir. Faoliyat turlarining o'rganilayotgan material bilan to'g'ri munosabatini ta'minlash kerak. Dastur materiali asosida darsda zehnlilik, diqqat, tasavvur va shu kabilarni tekshirish hamda shakllantirish maqsadida o'ziga xos tanlovlar o'tkazish zarur. Texnologiya darslarining muhim xususiyati shundaki, bolalar mehnat va texnikaga oid bilim, ko'nikma va malakalarni xilma-xil amaliy ishlarni bajarish, o'zlariga kerak bo'lgan va odatda ijtimoiy foydali ahamiyatga ega bo'lgan buyumlar yasash jarayonida egallaydilar.

O'qituvchi har qanday, hatto eng oddiy predmetni yasash jarayonida ham o'quvchilarga qiyin va texnik bilim hamda ko'nikmalarning butun bir jamlamasini berishni nazarda tutishi lozim.

I. Detallarni belgilash va tayyor mahsulot qilishga kirishishdan oldin bolalarga narsalarni yasash yoki biror ishni bajarish bo'yicha o'z mehnat faoliyatlarini oldindan rejalashtirishni o'rgatish va singdirish lozim.

Bu: a) darsda hal etilishi lozim bo'lgan vazifani va uning ahamiyatini yaxshi tushunish;

b) ishning xarakterini, mahsulot konstruksiyasini — qism yoki detallar sonini, ularni mahsulotga biriktirish usullarini, kerakli materiallar, o'lchamlar, shakl, mahsulot va detallar qismni aniq tasavvur qilish;

d) detallarni yasash va ularga ishlov berish usullari; o'lash va hisoblash, materialda belgilash tartibi, ishlov berish, detallarni yig'ish, yakuniy bezak berish va ishni umumiy baholash tartibini aniqlash;

e) mehnatni qanday tashkil etishni, ish joyini tayyorlashni, ishni kichik jamoa o'rtasida taqsimlashni aniqlash demakdir. Oldindan rejalashtirish bosqichi mehnat jarayonida bolalarning bilish faolliklarini rivojlantirish, ularning aqliy konstruktorlik texnik ko'nikmalari va qobiliyatlarini rivojlantirish manbayiga aylanishi uchun juda muhimdir. Oldindan rejalashtirish dasturning asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Shunga ko'ra mehnat darslari dasturiga bolalar izchil egallab olishlari uchun birinchi sinfdan boshlab texnik chizmachilik elementlari, ya'ni „texnik fikr“ni oldindan albatta grafik usulida tasvirlash, oddiy chizmalarni, rasmlarni o'qiy bilish va ular asosida narsani yasay bilish kiritilgandir. Ikkinchi sinfda chizmani qo'llab mehnat topshiriqlarini bajarish faqat predmetning real namunasi mavjud bo'lgandagina emas, balki u yo'qligida, darslikdagi texnik rasm, fotosurat, shuningdek, tayyor chizma, og'zaki tasvir, berilgan texnik shartlar va o'lchamlar yoki o'quvchilarning fikri asosida ham o'tkaziladi.

Texnologiya darslarida bolalar detallarni belgilash bo'yicha tayyor mahsulot qilish, namuna, chizma, berilgan texnik shart va o'lchamlar asosida to'g'ri hamda aniqligini tekshirishni; detallarni bir-biri bilan va mustahkamlash usuli turlicha bo'lgan mahsulotda biriktirishni, tayyor mahsulotni bezashni mustaqil bajaradilar. Mehnat faoliyatining barcha bosqichlarida ham bolalar oldiga ijodiy, hatto eng oddiy bo'lsada, xarakterli topshiriqlar qo'yilishiga alohida e'tibor berish zarur. Ba'zi hollarda bu mavjud tajriba, bilim, ko'nikmalarni yangi sharoitlarda qo'llashni talab qiluvchi topshiriq bo'lishi mumkin. Boshqa hollarda esa bolalarga ular uchun yangi, ilgarigi tajribalarida uchramagan topshiriq, ya'ni predmet ayrim elementlarining yechimini topishni talab etuvchi vazifa beriladi. Bolalarga oddiy konstruksiyaga ega bo'lgan predmetlarning texnik shartlarini tuzishni, o'lchashlarini aniqlashni, chizma yoki belgilarini bajarishni ham topshiriq qilib bersa bo'ladi. O'quvchilar ish joyini to'g'ri tayyorlashlari va ish vaqtida uni tartibli saqlashlari; to'g'ri ish qomatini egallab, uni ish

davomida saqlashlari; asboblarni tayyorlash va mustahkamlashda ishlatiladigan materiallardan to'g'ri, tartibli, ehtiyotkorlik bilan foydalanish usullarini egallashlari; materiallarni tejamkorlik bilan sarflab, shaxsiy gigiyena hamda xavfsizlik texnikasi qoidalariga qat'iy rioya qilishlari kerak.

Texnologiya darslarida doiralarini kengaytirishda foydalanish zarur. Bu bolalarni umumta'lim predmetlari darslarida egallagan bilim va ko'nikmalarini mehnat jarayonida qo'llashga o'rgatish; turli materiallarning xususiyatlari, ularning kelib chiqishi, nimalarga mo'ljallanganligi hayotda qo'llanishi haqidagi bilimlarni egallashlariga yordam berish; oddiy asboblarning ish usullari bilan tanishtirish; mehnatda egallagan bilim, ko'nikmalarni umumta'lim predmetlari darslarida qo'llashga o'rgatish demakdir. Aytilganlar asosida texnik mehnat darslarini tashkil etishning quyidagi taxminiy chizmasini taklif etish mumkin.

1. Bolalar oldiga mehnat topshirig'ining mavzusi va maqsadini qo'yish: a) darslarda bajarish mo'ljallangan predmet yoki ishlarning bolalar jamoasi hayotining u yoki bu ehtiyojini qondirishdagi ahamiyatini ko'rsatish; b) belgilangan ishni yaxshi bajarish uchun qanday yangi bilim, ko'nikmalarni egallash kerak bo'lishini aytish.

2. Ish joyi qanday tayyorlanganligini, asbob-uskunalarini, materiallar, namunalar, doskadagi chizmani, „Mehnat“ darsliklarini tekshirish, yaxshi va uyushqoqlik bilan ishlash mumkin bo'lgan ish joyi qoidalarini eslatish.

3. Bo'lajak mehnat harakatlarini oldindan rejalashtirish: a) namuna qismlar, detallar soni; kerakli materiallar; berilgan hajmlar; b) chizmani o'qishga o'tish; chizmada tasvirlangan predmet va uning detallarini tushunish, barcha o'lchamlar va ishchi chiziqlar (ya'ni predmetni yasash uchun qanday harakatlar qilish, qanday asboblardan foydalanish kerakligi)ni topish va o'qish, mehnat harakatlarini birin-ketin bajarish tartibini aniqlash.

4. Materialni namuna va chizma, berilgan va chizmadan topilgan o'lchamlar bo'yicha belgilash (bolalar belgilashning tartibini bilishlari va uni doskada, belgilash o'qituvchi bilan bir vaqtda bajarishlari kerak).

5. O'lcham, chizma bo'yicha bajarish ishlari. Detallarni tayyor mahsulot qilish va tayyorlashda hamda barcha detallarni yig'ishga tayyorlashda, detallarni mahsulotga yig'ishda, tayyor mahsulotga ishlov berish bilim, ko'nikmalarini egallash.

6. Amalda sinash, xato va kamchiliklarni to'g'rilash, ishni baholash.

7. Darsga yakun yasash. Yangi vazifalar berish.

Keltirilgan bu taxminiy chizmadan o'qituvchi mazkur darsga mo'ljallangan aniq buyum yoki ishning xususiyatlarini nazarda tutib foydalanishi mumkin. Tayyorlanadigan narsa bir, ikki va uch darsda bajarishga mo'ljallanganligini hisobga olish ham muhimdir. Tabiiyki, agarda u 2—3 soatga mo'ljallangan bo'lsa, dastlabki darslarda oldindan rejalashtirishga aloqador harakatlar ustunlik qiladi. Keyingi darslarda ishlov beruvchi jarayonlar, o'lcham, chizma, bezash va baholash ishlariga ko'proq vaqt sarflanadi. Shuni aytib o'tish kerakki, ishni aytaylik, ikki-uch darsning birinchisida bolalar faqat chizish, oldindan rejalashtirish, ikkinchi darsda qo'l bilan ishlash, uchinchi darsda bezash bilan shug'ullanish tartibida taqsimlash mumkin emas. Ishni shunday taqsimlash kerakki, bolalar o'lcham, chizma ishlarini bajarib bo'lishlari bilanoq, to'g'ridan-to'g'ri «qo'l bilan ishlashga» o'tsinlar.

Texnologiya darslariga qo'yiladigan umumiy talablar: Dars mazmuni o'quvchilarning yosh, qobiliyat va qiziqishlariga mos bo'lishi; nazariya va amaliyot uyg'unligi ta'minlanishi; mehnat xavfsizligi qoidalariga amal qilinishi; didaktik tamoyillarga rioya qilinishi; mehnat madaniyati va tartib-intizom rivojlantirilishi.

Boshlang'ich sinflarda texnologiya darslari o'quvchilarda oddiy mehnat ko'nikmalarini shakllantirishga qaratiladi. Mashg'ulot yo'nalishlari: qog'oz va karton bilan ishlash, plastilin va loy bilan ishlash, mozaika va rangli qog'oz ishlari, qisqa iplar bilan oddiy to'qish. O'rta sinflarda texnologiya darslari mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Mashg'ulot yo'nalishlari: yog'ochga ishlov berish, matodan buyum tayyorlash, elektr texnologiyasi bo'yicha boshlang'ich ishlar, uy-ro'zg'or ishlarini tashkil etish. Yuqori sinflarda texnologiya darslari kasbga yo'naltirishga qaratiladi. Mashg'ulot yo'nalishlari: yog'och va metall bilan ishlashning

murakkab turlari, elektronika asoslari, qishloq xo'jaligi texnologiyalari, rivojlangan tikuvchilik ishlari, loyiha ishlari.

Texnologiya darslarining samaradorlik shartlari: o'quvchilar mustaqil va guruh bo'lib ishlashi, mehnat madaniyati shakllanishi, texnikaga oid bilimlar o'zlashtirilishi, zamonaviy metodlardan foydalanilishi, o'quvchilarning ish natijalari baholanib, tahlil qilinishi.

Xulosa Demak , Texnologiya darslarini samarali tashkil etish o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, kasb-hunarga yo'naltirish, ijodkorlik va mustaqillikni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'qituvchi har bir darsni puxta rejalashtirishi, didaktik tamoyillarga rioya qilishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni tatbiq etishi dars samaradorligini oshiradi. Texnologiya darslari o'quvchilarning mehnatga bo'lgan munosabatini shakllantirib, ularni kelajakdagi faol hayotga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. „Ta'lim to'g'risidagi qonun“. T.: Sharq, 1997.
2. Kadrlash tayyorlash Milliy dasturi. — T.: Sharq, 1997.
3. R.A. Mavlonova, Taroxova, O.Ogluzdina „Mehnat ta'lim metodiaksi“ T.: „O'qituvchi“, 1986
4. R. A. Mavlonova, O.T. To'rayeva, K. Xoliqberdiyev. „Pedagogika“. T.: „O'qituvchi“, 2008.
5. Y. Rasulova, O.Nurmatova. Pedagogika fanidan qo'llanma. „Vorisi“. Nashriyot: T.: 2002
6. Y. Rasulova. „Didaktika“ T.: 2002
7. X.R Sanakulov, M.Xaydarov. Boshlang'ich sinflarda qog'ozdan amaliy ishlar — T.: 1996.
8. R.A.Mavlonova, X.R.Sanakulov, D.P.Xodiyeva. „Mehnat va uni o'qitish metodiaksi“. — T.: Nizomiy TDPU, 2007.

9. A. Pereverten. O'quvchilardan ijodkorlikni shakllantirish. — T. „O'qituvchi“, 1992.
10. Mavlonova R.A., Satbayeva M.T. Mehnat o'qitish metodikasi. Toshkent: Noshir, 2013.
11. Qodirov A. va boshqalar. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2019.
12. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi texnologiya fanlari bo'yicha davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari.